

SZEMLE

JEAN BÉRENGER

HABSBURG ET OTTOMANS (1520–1918)

(Paris, Honoré Champion, 2015. ISBN 978-2-7453-2874-8)

Jean Bérenger, a párizsi Sorbonne (Paris IV) egyetem emeritus professzora kétségkívül a közép-európai kora újkori történelem egyik legjobb franciaországi szakértője. Mintegy félévszázados termékeny alkotó tevékenységének köszönhetően több tucatnyi osztrák és magyar vonatkozású munkával gazdagította az egyetemes történettudományt. Számos alapműnek számító szintézise (például *Histoire de l'Empire des Habsbourg*, *Histoire de Hongrie [1526–1918]* stb.) mellett hiánypótló történelmi életrajzok – köztük I. Lipóté vagy II. Józsefé – és izgalmas forráskiadványok – mint legutóbb az *Einrichtungswerk* francia–német kiadása – jelzik változatos munkásságát. A szerző előszeretettel publikál a rangos Honoré Champion kiadónál, amelynek *Bibliothèque d'histoire de l'Europe centrale* sorozatában több kötetet is megjelentetett. Legutóbbi könyve is itt jelent meg, igaz a szélesebb körű és nagyobb szellemi szabadságot biztosító esszéesorozat (*Champion Essais*) 43. köteteként.

A mű Jean Bérenger munkássága szélesebb nagyközönség számára írt szintézisét jelenti, amelyben két dinasztikus hatalom, a Habsburg és az Oszmán Birodalom történetének tündöklését és hanyatlását követhetjük nyomon, melynek fókuszában természetesen a kora újkori magyar történelem is kiemelt helyet kapott. A Bérenger professzor által választott 1520-tól 1918-ig terjedő időszak elejét Szulejmán szultán, illetve I. Ferdinánd hatalomra lépése, a végét a két birodalom felbomlásával járó első világháború befejezése jelzi. E négyszáz éves *longue durée* időszak fejlődésének legfontosabb tanulsága az az ebben a kötetben felvázolt történelmi folyamat, melynek során e két, kezdetben ösellségnékné számító hatalom a korszak végére egymás stabil szövetségeseivé vált.

A munka logikusan felépített fejezetei könnyen érthetően és mégis elegáns stílusban adják elő a szerző korábbi munkáiból is visszaköszönő gondolatait. Az elengedhetetlen bevezető fejezetek után egy-két izgalmas felütéssel igyekszik a kérdésben tájékozottabb olvasók figyelmét is felkelteni. Ilyen a negyedik fejezetben tárgyalt „fegyveres béke” időszaka (1568–1593), vagy az osztrák és magyar történelemkönyvekből rendszerint hiányzó XVIII. századi győztes török háborúk krónikáját bemutató 11. fejezet, amelyben különösen fontos szerepet kap II. József katasztrófális utolsó háborúja. A közöttük lévő részben a szerző a hagyományos osztrák és magyar történetírásban megfigyelhető problémákat tárgyalja, elsősorban hadtörténeti és diplomáciatörténeti szempontból.

A szerző franciás eleganciájával emelkedik felül a nemzeti történetírások gyakran sablonos és leegyszerűsítő modelljein, és a Habsburg-oszmán konfliktusok történetét tárgyalva óvakodik a kategorikus kijelentésektől. Az Oszmán Birodalom hanyatlását leírva következetesen a viszonylagos (*déclin relatif*) jelzőt használja. A könyv egyik fontos üzenete, hogy az „Európa beteg embere” sztereotípiával nagyon óvatosan kell bánni, az Oszmán Birodalom a XVIII–XIX. században még nagyon fontos hatalmi tényező maradt. A szerző másfelől nem tagadja meg osztrák és magyar tanulmányújtjain szerzett tapasztalatait és széleskörű osztrák–magyar–cseh–lengyel szakmai kapcsolatainak hatásait sem. A közép-európai gondolkodás a műben megjelenő terminológiára is kihat, amint ezt jól mutatja például a francia történetírásban elterjedt *Longue guerre* (hosszú háború) helyett a „tizenöt éves háború” (*Guerre de quinze ans*) elnevezés következetes használata is. A nagy történelmi fordulópontok – például a mohácsi csata, a lepantói tengeri ütközet, vagy Bécs második ostroma – kihangsúlyozása szintén e történeti hagyományba illeszkedik, bár helyenként tetten érhető a történelmi események sajátos francia szemmel való értelmezése is. Ilyen például a Habsburg-ellenes oszmán segítséggel vívott magyar függetlenségi mozgalmak értékelése, a XIX. századi keleti kérdés bemutatása, vagy az első világháború problémakörének igen vázlatos ábrá-

zolása. A háborúk mellett természetesen a két birodalom *modus vivendijét* meghatározó békeszerződéseknek is nagy figyelmet szentelt a szerző, bár nehezen érthető, hogy a karlócai béke viszonylag sommás bemutatása után miért tárgyalja pontonként a pozsareváci békét. Az első világháborút lezáró – és a két birodalom sorsát megpecsételő – békeszerződések szintén megérdemelték volna egy külön fejezetet. A kötet végén felmerülhet az olvasóban az a kérdés is, hogy miért szentelt a szerző két különálló fejezetet Bosznia elfoglalásának és anektálásának. A mintegy harminc oldalas egység fontosságát nem szükséges itt hangsúlyozni, ugyanakkor aránytalanságnak tűnhet, ha összehasonlítjuk az első világháborúnak szentelt mindössze tízoldalas fejezettel.

Az összefoglaló jellegű esszékötet természetesen nem vállalkozhat a hosszú korszak kimerítő jellegű tárgyalására. Helyette a közép- és kelet-európai történelem iránt érdeklődő francia olvasók egy élvezetes és elgondolkodtató olvasmánnyal, az egyetemi hallgatók pedig hasznos tananyaggal gazdagodhatnak, ha kézbe veszik Bérenger professzor legújabb könyvét. A kötet végén rövid bibliográfia, glosszárrium, uralkodólista, valamint névmutató is helyet kapott. A munka szakmai és irodalmi erényei mellett legyen szabad felhívni a figyelmet annak néhány zavaró hiányosságára is. A bibliográfiában a téma magyar vonatkozása ellenére csak két független magyar szerző idegen nyelvű munkája került be. Hasonlóan kevés a török és az újabb német nyelvű munkák száma. A francia olvasó számára egzotikusnak számító történelmi téma évszámainak rendszerezése érdekében talán érdemes lett volna a kötet függelékében egy rövid kronológiát is elhelyezni. A könyv másik hiányossága elsősorban nyelvi és tipográfiai jellegű. A nyomdahibák közül a magyar olvasó számára a legszembetűnőbb a földrajzi és tulajdonneveink pontatlan és nem mindig következetes használata, valamint – a gondos szerkesztés ellenére – néhány elütés is került a szövegbe. Összefoglalásképpen örömtelnek nevezhető, hogy Jean Bérenger professzor új kötetével sikerült a szerző közép- és kelet-európai történelmi kutatásainak legfontosabb eredményeit egy összefoglaló jellegű, a szélesebb francia nyelvű olvasóközönség számára is élvezetes stílusú munkában közreadni.

Tóth Ferenc

DANIEL M. SIVILICH

MUSKET BALL AND SMALL SHOT IDENTIFICATION: A GUIDE

(*Muskétalövedék- és puskagolyó-meghatározás: ismertető. Norman: University of Oklahoma Press, 2016. 190 o. ISBN 978-0-8061-5158-8.*)

Daniel M. Sivilich (a Battlefield Restoration and Archaeological Volunteer Organization: BRAVO elnöke) történelmi korú kézi tüzfegyverlővedékek vizsgálatára vonatkozó kutatásai jelentős múltra tekintenek vissza.¹ A mostani, puha kötésű, tárgyfotókkal, leletmintázati térképekkel, táblázatokkal és grafikonokkal gazdagon ellátott, tíz fejezetre tagolt kötetet az illusztrációk és a táblázatok jegyzéke, David Gerald Orr (a *Huts and History: The Historical Archaeology of Military Equipment during the American Civil War* című kötet társszerkesztője) előszava, a szerzői előszó és köszönetnyilvánítás, valamint Douglas D. Scott amerikai régész bevezetője nyitja meg. A munkát utószava, a függelékek (*The Chronology of the Early Gun, An Analysis of Dentition Marks on Musket Balls, Classifications of Small Lead Shot*), az irodalomjegyzék, illetve a név- és tárgymutató rekeszti be.

Daniel M. Sivilich a könyv első fejezetében (*The Gun and Early Projectiles*) a kézi tüzfegyverek és elsütő-szerkezetek rövid történelmi áttekintését, illetve a korszak kézi tüzfegyverlővedéke-

¹ A témára vonatkozóan lásd: D. M. Sivilich: Analyzing Musket Balls to Interpret a Revolutionary War Site. *Historical Archaeology*, 30. (1996) 101–109. o.; *Uő*: Revolutionary War Musket Ball Typology – An Analysis of Lead Artifacts Excavated at Monmouth Battlefield State Park. *Southern Campaigns of the American Revolution*, 2. (January, 2005.) 1. sz. 7–20. o.; *Uő*: What the Musket Ball Can Tell: Monmouth Battlefield State Park, New Jersey. In: *Field of Conflict. Battlefield Archaeology from the Roman Empire to the Korean War*. Ed. Douglas Scott – Lawrence Babits – Charles Haecker. Washington DC., 2009. 84–101. o.